

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

Uredništvo Učiteljskega Tovariša v Idriji.

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljke je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsak petek popoldne. Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje. Vse leto velja . . . 10—K pol leta . . . 5— „ četrt leta . . . 2-50 „ posamezne številke po 20 h.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto. Priloge poleg poštnine 15 K.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste, če se tiska enkrat . . . 14 h „ „ dvakrat . . . 12 „ „ „ trikrat . . . 10 „ za nadaljnja izvršenja od petit-vrste po 8 h. Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

Upravišтво Učiteljskega Tovariša v Ljubljani.

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

Kdaj pride rešitev?

(Iz Goriškega.)

Dne 12. t. m. je imelo goriško slovensko učiteljstvo manifestacijski shod v Gorici pri »Zlatem Jelenu«, ki ga je sklical tovariš Ignacij Križman. Shoda se je udeležilo polno učiteljstva iz goriške okolice, sežanskega in tolminskega okraja. Na shod so bili vabljeni tudi slovenski poslanci. Vabilu so se odzvali sledeči poslanci: dr. Gregorin, dr. Podgornik, Dominko, Furlani, Miklavčič in Gorjup. Dr. Franko je pismeno, opravičil svojo odsotnost.

Po pozdravu je tovariš Ignacij Križman naslikal, v kako žalostnem in bednem položaju se nahaja sedaj goriško učiteljstvo. Priporočal je navzočim poslancem, naj se vendar živo zavzamejo že pri sedanjem zasedanju, da se izboljša gnotni položaj goriškega učiteljstva. Če bi se pa ne moglo urediti že sedaj definitivno tega vprašanja, naj privoli dežela vsaj 25% draginjsko doklado vsemu učiteljstvu goriške dežele, kar že uživajo italijanski tovariši.

Na to se je oglašil g. poslanec Furlani. Zahvalil se je za povabilo k shodu ter izrazil svoje pomilovanje, da je učiteljstvo tako mizerno plačano. Rekel je, da se mora dobiti vir tudi za učiteljstvo, da se mu izboljša to žalostno stanje.

Govoril je tudi g. poslanec dr. Podgornik, ki je tudi obljubil, da se bodo gotovo rešile naše pravične zahteve, **toda ne v tem zasedanju.** Rekel je, da imajo vsi poslanci resno voljo pomagati učiteljstvu, **manjka pa sredstev (?)**. Priporočal je učiteljstvu, naj bo edino v svojih zahtevah z italijanskimi učitelji in naj se pridobi tudi italijanske poslance za to vprašanje, in tako prenehajo vse ovire.

Tovariš Križman je na to pojasnil g. poslancu dr. Podgorniku, da je slovensko učiteljstvo edino z italijanskimi tovariši razlika je ta, da oni zahtevajo nekaj več mi pa se držimo tega, kar zahteva vse avstrijsko učiteljstvo. Dalje je povedal g. poslanec, da so italijanski poslanci vsi za izboljšanje gnotnega stanja učitelj-

stvu, odvisno je tedaj le od slovenskih poslancev. Tudi zasluga italijanskih poslancev je, da uživajo italijanski tovariši že tri leta 25% draginjsko doklado. **Skraini čas je tedaj, da se tudi slovenski poslanci enkrat zavzamejo za slovensko učiteljstvo ter pokažejo tudi dejanski, da so prijatelji učiteljstva.**

Sklenilo se je tudi na shodu odpustiti deputacijo k g. c. kr. namestniku v Trst in k g. deželnemu glavarju v Gorici.

S tem je zaključil tovariš Križman dobro obiskani shod, se zahvalil vsem navzočim za lep obisk ter prosil gg. poslance za njih naklonjenost napram učiteljstvu.

Moč paragrafov in kultura.

Nekaj misli k nadaljni razpravi.

Moč paragrafov je ravno v naši ljubi Avstriji ob sedanjih kritičnih dobah v polni pari. S paragrafi se prakticira, kakor pač kaže in kot še nikdar prej; največkrat pa pristransko. Kadar gre n. pr. v prilogi šoli in njenega učiteljstva, tedaj so ti paragrafi tako mehki in raztezni kot polževa kri. To se je že mnogokrat izpričalo z žalostnimi izkušnjami. Posebno pa veljajo take izkušnje pri opravičevanju šolskih zamud. Mislim, da bi bilo o tem vse odveč razpravljati podrobneje. Večkrat je toliko šol. zamud, da bi se moralo po zakonu prizadeti starše strogo kaznovati. Z ozirom na strpnost med šolo in starši, se največkrat vse milostno popusti — preze — »toda samo za zdaj.« In vendar je posledaj kot prej tako, da je redno le polovica šolodolžnih otrok pri pouku, druga polovica pa redno — manjka.

Posledice vsega tega so, da imamo v XX. stoletju v kulturni Avstriji povprečno 50% analfabetov. Saj pa to ni nič čudnega, zakaj tisti starši, ki se ne zavedajo nima izobrazbe sedanjega časa — in teh je, žal, še mnogo — izkoriščajo kaj pridno to popustljivost. Potemtakem je ljudska šola in učiteljstvo brez vsake moči. V od pomoč temu se je večkrat razmotrivalo na učiteljskih zborovanjih: kako zadušiti

neredni pouk in kako kar najpresrečnejše navezati starše na šolo.

Nekateri trde, da je najbolje izlepa ravnanje z ljudstvom in zato naj se kolikor mogoče štedi s kaznijo za šol. zamude. Torej ljudstvo naj samo ob sebi izprevidi in spozna velike koristi ljudskošolske izobrazbe. Smelo trdim, da ta ideja ni ravno slaba — da, prav izvrstna je. Ampak tu je na poti največja težkoča: v kolikem času pa bo naše ljudstvo res spoznalo to veliko korist izobrazbe? Ali se ne bo poprej naš že itak gospodarsko oslavljeni narod popolnoma poizgubil in izgubil v žrelih močnejših in gospodarsko boljše situiranih sovražnikov — Nemcev in Italijanov? In ravno to da mnogo misliti.

V kolikem času bi se to res dalo doseči, o tem bi menda znalo najtočneje poročati učiteljstvo, službujoče v hribovitih krajih, kjer niso ljudje skoro v nikakem stiku z deželo. Vendar pa je tudi mnogo takih v takozvanem civiliziranem kraju, zaradi česar pa niso nič manj trdovratni in zanikrni za redno pošiljanje otrok v šolo, kot pa oni v hribovih gorah.

V zadnjem času se je hotelo pridobiti staršev naklonjenost šoli z roditeljskimi sestanki. Koliko uspehov? Mogoče, da niso izostali tupatam; ampak v koliko krajih? Mislim, da so jako minimalni.

Tudi se dobi učiteljeva osebnost, ki vpliva s svojo taktiko na starše in otroke tako, da piše le malo šolskih zamud in tudi na precejšnje uspehe lahko računa. Taka osebnost more računati na dober uspeh le tam, kjer so ljudje že nekako po naravi naklonjeni šoli.

Ako pa bi se hotelo s kaznijo strogo postopati, bi prav gotovo zadeli na hud odpor pri ljudstvu, kakor se dogaja marsikje že sedaj. Torej bi se oddaljevali od smotra. In na kakšen uspeh pa bi se moglo računati v podobnih slučajih? Starši bi rekli: »Bo hodil v šolo, a učil se ne bo, ker nima potrebe.« To se — žalibože — že sedaj godi. Ko pa dobi tak odhodnico, se zna sicer za silo podpisati, ker pa nima veselja do te »krame«, do 21. leta pa popolnoma pozabi še teh par črk; in tako postane zrel analfabet.

Na ta način dobimo toliko analfabetov tudi k vojakom. Tam se šele kak izmed teh za silo izuči v pisavi in čitanju in to le z velikim naporom. Ker pa tako izučenje pri vojakihi ni do sedaj primorano in ker tudi primanjkuje za to učnih oseb, dobivamo zopet od vojakov skoro vse »cele« analfabete, ki pa so zraven za bitosti navdahnjeni še z raznimi »lepimi« vojaškimi čednostmi, za katere so jako dovzetni.

V nekaterih državah so začeli že zdavnaj premišljati, kako vendar končno priti v okoliščini analfabetizmu. V neki napredni evropski državi so menda sklenili: »Vojak — novinec — analfabet se mora, če ne drugače, siloma naučiti pisanja in branja. V dosego tega se mora uporabiti vsako sredstvo.« — Pri tem pa gre pomisliti, da večina odraslih ni dovzetna več elementarnemu pouku.

Ker pa naša država stremi za tem, da bi imela čim močnejšo armado in pa čim izobraženejšo ljudstvo, bi morala poseči tu vmes; zakaj dozdanji paragrafi, kakor dokazano, niso v stanu zatreti analfabetizma.

»Kako pa naj poseže vmes?« je odprto vprašanje. Z ozirom na strogo in natančno izvajanje paragrafov smo že omenili, kakšen uspeh bi mogel biti.

Po svojem mnenju pa rečem: Naša kot močno kulturna država, ki stremi na vso moč za visoko stopnjo izobraženosti svojih podanikov, naj uvede zakon, ki bi določeval: Vsak potrjen vojak brez izjeme mora znati dobro pisati, čitati itd. Ako ni več vsega tega, se mu pošilja njegova službena doba pri vojakihi za eno leto.

Z eventualno uvedbo tega zakona, o katerem sem sicer že zdaj prepričan, da je na tem papirju, nikakor nočem tirati kmetiške fante za kar čela 4 leta k vojakom; pač pa hočem, da bi se prisililo ravno s tem starše, da bi pošiljali svoje otroke redno v šolo do 14. leta. Prepričan sem, da bi ta pomoček gotovo odpomogel sedanjim krizi šolskega obiska.

Marsikoga se dobi, ki bi temu ugovarjal, češ:

LISTEK.

† Josip Sterniša.

V rezkem februarjem mrazu smo spremili tovariši iz gornjeradganskega, ljubljanskega in svetolenarskega okraja dne 8. t. m. pri Sv. Juriju ob Ščavnici do groba tovariša Jos. Sterniša, nadučitelja pri Sv. Duhu na Stari gori. Nismo bili tovariši sami, marveč sešla se je par tisoč glav broječa množica ljudstva, zastopane iz vseh slojev domačinov in njegovih znancev iz bližnje in daljne okolice. Tudi domače veteransko društvo, čigar načelnik-stotnik je bil pokojnik zadnja leta, gasilno društvo in jurjevska godba so mu dali častno spremstvo v paradi. Vse skupaj je bil dokaz simpatij in občega spoštovanja, ki ga je užival nadučitelj Sterniša pri ljudstvu! Evo črtic o poteku njegovega življenja!

Porodil se je 1843 pri Sv. Križu na Murskem polju, kjer je potekla tudi njegova mladost. V ljudski šoli je bil brihtna glavica, škoda, da ga starši niso poslali v srednje šole. Kot mladenič je prišel k vojakom, se povzpeli pri topničarjih do korporaleta ter izvršil v bitki pri Kralju gradcu leta 1866. več činov junastva, zato je bil odlikovan s srebrno hrabrostno kolajno, s katero se je rad ponašal. Pri vojakihi in pozneje se je sam marljivo izobraževal.

Ker je v oni dobi primanjkovalo moškega učiteljstva, je šolsko oblastvo postalo pozorno na stremilivega mladega moža ter ga je namestilo za pomožnega podučitelja (suplenta) v ljubomerskem okraju. Kot tak je služboval mnoga leta na šolah v Verzeju, pri Sv. Križu, na Cvenu, v Cezanjevcih in pri Mali-Nedelji, dokler ni dobil leta 1896. mesta pri Sv. Duhu, kjer je bil na dvorazrednici začasni šolski vodja. Mož sicer ni proučeval pedagogike sistematično, pa prebiral je marljivo razne vzgojne in učne spise ter se je na ta način tako izpopolnil v svojem poklicu, da so bili šol. nadzorniki prav zadovoljni z njegovim delom. Zlasti se mu mora priznati, da je bil točen in vesten v izpolnjevanju dolžnosti. To je dalo šol. oblastvu povod, da ga je leta 1899. na jesen pozvalo k izpitu učne usposobljenosti v Maribor, ki ga je prebil. V naslednjem letu je bil imenovan za nadučitelja na tamošnji takratni dvorazrednici. Po njegovem neumornem prizadevanju je c. kr. dež. šolski svet odredil, naj se šola razširi v štirirazrednico ter pozida novo šolsko poslopje. Že 10 let se to ponosito dviguje pri Sv. Duhu, najlepše v gornjeradganskem okraju in trajen spomenik pokojniku.

Jos. Sterniša je bil v šoli in izven nje blag mož. Radostilo ga je biti med tovariši, nič manj med lovci ali kmetijskim ljudstvom. Najrajši je navajal pogovor na

vojaški stan, za katerega je bil vse življenje poln navdušenja. Poleg patriotskih čustev mu je gorelo srce za narod slovenski: ljubil je domačo zemljo in ljudstvo, ki biva tod. Leta 1883. je proslavil svoje rojake Muropolce, ko jih je nabral veliko število, da so v narodnih nošah (bregušah, telovnikih s srebrnimi gumbi in škornjih z »naguzanimi« sarami) jahali v Radgono cesarju naproti. Svetli vladar je bil vedno vesel in z vodjo jahačev, pok. Sternišem prijazno govoril ter pohvalil njegovo krdo — v slovi jeziku.

Dolga leta je bil tudi zvest član naše organizacije in je rad posečal učiteljska društvena zborovanja ter kazal vselej zanimanje za predavanja. Ko je lani stopil v 70. leto svojega zemskega potovanja, so mu jele slabeti oči in postal je nekako mehkočuten. Videlo se je takoj, da mu polagoma propadajo moči ter da pride čez nedolgo do katastrofe. Kake 3 tedne pred smrtjo ga je priklenila bolezen na posteljo; ni bilo več leka zanj, oslabele srca je povzročila — smrt.

Mirno in tiho je deloval pokojnik vso dobo službovanja kot učitelj in vzgojitelj ter se tako otrokom v šoli, kakor odraslim zunaj nje omilil in priljubil kot blaga duša, dobro srce. Bil je na svojem mestu kot človek in učitelj. Pri svojih šolarjih, znancih in prijateljih mu je zagotovljen trajen spomin. Lahka mu zemljica! Pobrati m.

ERLINDA BERNARDOVA:

Moje potovanje po Švici.

(Dalje.)

Po zajtrku smo si ogledali mesto, ki šteje okoli 17.000 prebivalcev in ima poleg šol tudi veliko industrijo. Vodna sila močne reke jim veliko koristi. Mesto je nastalo v 8. stoletju iz neke brodske postaje, ki je imela splev čez Ren.

Lepa je stolna cerkev iz 11. stoletja; v njenem stolpu je visel do leta 1897. oni veliki zvon z napisom: Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango, katere besede je vzel Schiller kot motto k svoji pesmi o zvonu. Žalibož, da je ta zvon počil in se sedaj nahaja v cerkvenem hodniku. Na vzhodni strani se dviguje nad mestom stolp »Munot«, ki ima v premeru 50 m in čigar stene so 5 m debele. Z njega je lep razgled po mestu in okolici.

Kmalu smo bili v vozu električne železnice proti Neuhausenu, za kar smo plačali 20 stot. Stopivši iz voza, smo že čuli šumenje in bučanje mogočnega slapa. Dež je prenehal, in jasno je prisijalo solnce. Kmalu zagledamo pred seboj v dolini prekrasni in največji slap v Evropi. Tukaj vali Ren svoje valove v širini 110 m s 24 m visokih skal s tako silo, da kar grmi in dela pene, kot bi bila prava bela megla. Sredi teh divjih valov se dvigujejo tri skale, katerih srednja nosi železni stolp. Blizu slapa drži čez reko

1. S tem ne bi se delalo vojaškega stanu prijetnega.

2. Kaj pa bi pomagalo vse to za dosego rednega šolskega obiska, ker bi starši takoj, ko bi znal otrok za silo pisati, čitati itd., ne pošiljali več redno v šolo, češ moj zna dovolj. Zdej mu ne bo treba več gruditi 4 leta komisa.

3. Kdo pa more reči, da bo ravno moj vojak, ko je tako šibak.

4. Moj je hrom.

5. Jaz imam samo hčerke itd.

In vendar ni tako. Nekoliko opravičbe svoji trditvi!

1. Res ne bi se delalo s tem vojaškega stanu prijetnega; pomisliti pa gre, koliko odstotkov bi vendar bilo analfabetov, ki bi morali služiti kar 4 leta, če bi se res uveljavil gori navedeni zakon? Prav gotovo da bi se v 10 letih analfabetizem, bodisi iz strahu pred nadaljnjim službovanjem pri vojakihi, ali pa pod pritiskom že obstoječih šol. zakonov, skoro iztrebil.

2. Utegnilo bi se prigoditi to. Toda ako bi bil omenjeni zakon pravilno, temeljito proučen in preiščen, bi gotovo obsegal vsebino, da ne zadostuje fantu, da zna samo to in to, temveč mora znati natančno še to in to.

Ta zakon pa bi imel še to dobro stran, da bi se fantje tudi po izstopu iz ljudske šole nadalje izpopolnjevali v izobrazbi. Torej izobrazovalna društva bi vršila šele tedaj v polni meri svojo vzvišeno nalogo.

3. Tega bi menda nihče smelo ne trdit, zakaj mnogo je dečkov telesno jako slabo razvitih, o katerih je sodba, da ne bo nič iz njih. Do 21. leta pa se popolnoma telesno razvijo v prave trupe.

4. Takih je razmeroma jako malo. Ker pa zglede vlečejo, bi sigurno tudi taki ne zaostajali v učenju.

5. To bi bilo edino pereče vprašanje. Vendar bi se moglo tudi tu dobiti kak izhod bodisi z ostrejšim izvajanjem šol. paragrafov, ali s čim drugim. To in mogoče še kaj drugega, prepuščam v razmotrivanje drugim. Mogoče pa se zglašim še sam o tem.

Goriški.

Tožne razmere.

(Iz Istre.)

V 4. letošnji številki »Tovariša« je pregled, koliko plače dobi učitelj v posameznih deželah, zastopanih v državnem zboru na Dunaju, za svoje 40letno službovanje. Pod št. 10. je izkazano za Istro 96.700 K. To število ne odgovarja vsaj normalni resnici, ker v normalnih razmerah dobi istrski učitelj po zakonu z dne 5. junija 1908, št. 32, sledeče dohodke:

1. 2 leti pred usposobljenjem po 960 K	1.920 K
2. 10 let po usposobljenju po 1200 K in 5 let po 180 K	12.900 »
3. Drugih 10 let po 1440 K in 5 let po 360 K in 5 let po 540 K	18.900 »
4. Tretjih 10 let po 1680 K in 5 let po 570 K in 5 let po 900 K	24.900 »
5. 5 let po 1920 K in po 1080 K	15.000 »

Torej skupaj v 37 letih . . . 73.620 K

Normalno gre po 37 letih službe v pokoj; zakaj gotovo je že duševno in telesno toliko izmožgan, da mu ni mogoče dalje služiti. Vendar če bi služil še pomanjkujoča tri leta, bi dobil za to 9000 K in njegova plača za 40letno službovanje bi znašala 82620 K, za 14080 K manj, kakor je rečeno v prej navedenem izkazu. Upoštevaje 37letno službovanje istrskega učitelja znesne njegova plača počezno na leto 1989:72 K, a če bi služboval 40 let, bi bila 2065:5 K. To so normalni dohodki istrskega učitelja, a učiteljica ima le 80 odstotkov od tega.

Kot resnicoljubi moramo povedati, da lahko postane istrski učitelj v letih svojega službovanja tudi voditelj šole, kar se pa učiteljici skoraj nikdar ne posreči. Za vodstvo dobi od eno- ali dvorazredne šole 180 K na leto, od tri- ali štirirazredne šole 300 K na leto, od pet- ali večrazredne šole 420 K na leto.

V zakonu ni določeno, da bi moral postati voditelj in zato je lahko mogoče, da ga celo njegovo službovanje ne zadene ta sreča. Enako je lahko zaradi krajevnega sistema takoj prvo leto po usposobljenju že v II. ali celo tudi v I. plačilnem razredu. Tako srečni so pa le benjamini nekaterih oseb, ker pri imenovanju se ne gleda ni na kvalifikacije, ni na službeno dobo. Videli smo, da se je godilo tako med italijanskim učiteljstvom, ko je bil imenovan na nadučiteljsko mesto I. plač. razreda najmlajši prosilec samo zato, ker je deželni poslanec. Med Slovenci se je pa zgodilo, da so vsolali otroke iz drugega šolskega okoliša v drugo šolo samo zato, da je tamošnji nadučitelj prišel v I. plač. razred, medtem ko drugod nočejo primerne razširiti šol.

Upoštevajmo sedaj še istrsko draginjo, upoštevajmo istrske poti in upoštevajmo še, ako hoče istrski slovenski učitelj dati svoje otroke v srednjo šolo, poslati jih mora iz dežele, ker v Istri ni slovenske srednje šole, pa nam je lahko razvidno, s kako mizerijo mora živeti slovenski učitelj v Istri. Ne mislite, tovariši, da se zaradi tega zahteva kaj manj od njega. Zahteva se še več kot od tovarišev po drugih deželah. V prvi vrsti mora skoraj vedno poučevati več kot predpisano število otrok, a v drugi, ako hoče izhajati brez posebnih ovir, mora znati italijanščino, ker še celo svojo plačilno polo ima spisano v tem blaženem jeziku.

Istra dobi iz davka na žganje in drugih po novem zakonu uvedenih davkih 875.000 K. S tem bi lahko uredila učiteljstvu plače po zahtevah vsega avstrijskega učiteljstva, a bati se je, da bomo ostali praznih rok. Porabili bodo tisočake za druge namene, ker učiteljstvo prepohlevno molči. Oni učitelji, ki so se borili 1907 in 1908 za regulacijo učiteljskih plač, so se s tem zamerili nekaterim oblastnikom. Tovariši so jim dali tolažbo in pomoč z besedami: »Kakor si kdo postelje, tako leži.« To je povod, da so skoraj vsi zapustili vodstvo naše učiteljske organizacije, a ti, ki jo sedaj vodijo, nimajo časa, ker trudijo se, kako bi rešili župana in deželnega poslanca, ki je — kakor je že znano javnosti — porabil precej občinskega denarja v svoje privatne namene. To daje povod, da je učiteljstvo izgubilo zaupanje v svojo organizacijo, zaradi česar tava nekako malomarno in zato ni pravih nastopov in ni pravega potezanja za izboljšanje učiteljskih razmer.

Istrski deželni zbor je razpuščen. Šele spomladi bodo volitve in po volitvah bo v kratkem zasedanje. Slovensko učiteljsko društvo je napravilo pod prejšnjim vodstvom načrte zakonov za izboljšanje učiteljskih razmer, a ti so gotovo še med društvenimi spisi, ker sedanje vodstvo ve, da to ni vseh nekaterim oblastnikom in ono se jim noče zameriti.

Ob volitvah bo mnogo kandidatov in učiteljstvo bo moralo paziti, za koga bo

delovalo, a pri sedanjih razdvojenosti in nezaupnosti ni upati, da bi se zedinilo za ene in iste. To bo bojda tudi povod, da bo težko kateri slovenski ljudskošolski učitelj izvoljen deželnim poslancem in če bo, bo težko tak, ki bi znal in se hotel potozati za učiteljske koristi. Godilo se nam bo tako, kot se godi kranjskemu učiteljstvu s poslanci Slomškariji. Na druge poslance se tudi ne moremo zanašati; zakaj tudi v Istri so kandidati polni obljub, dokler niso izvoljeni, a ko imajo mandat v roki, jim tako ugaja, da pozabijo na prejšnje obljube.

AL. HREŠČAK:

V bistrenje pojmov.

II.

Poglejmo sedaj »našega« programa drugi, specialni del!

»Kot tvorec del države reklamujemo od nje pravic, ki so nam skopo odmerjene.«

Ta del »našega« programa je tako nebulozen, da je nemogoče videti njegovo tendenco. Kdo je pravzaprav »tvorec del države«? Spodaj je sicer jasno povedano, da je to naš — torej učiteljski program; potemtakem smo mi tisti »tvorec del«. Ves tekst tega odstavka pa je tak, da ni misliti pri tem na učiteljstvo, ampak na ves slovenski narod, ker kaj naj počnemo drugače s »tvorec delom« ali pa celo z »reklamiranjem pravic, ki so nam skopo odmerjene«.

Kaj hoče »naš« program s to točko, mi je zagonetka. Cesar se pa dobro zavedam, je to-le: Slovenci smo kot brez-zgodovinska narodnost izročeni v tostranski polovici nemški nadvladi, ki nas drži v družbi s poljsko zlahto v politični odvisnosti. Zgodilo se je to po nesrečni vojni s Prusko 1866. Vlada se ni mogla več ustavljati. Izročila je Ogrsko madjarski aristokraciji, Avstrijo pa nemški liberalni buržoaziji. Vladajoči razredi zgodovinskih narodov (Nemci, Poljaki in Madjari) so si plen razdelili. S kurilanim volilnim sistemom so zavladali svoje soplemenjake in brez-zgodovinske narodnosti; v Avstriji: Čehi, Slovenci in Rusine, na Ogrskem: Slovake, Rumune, Rusine in Srbe. Danes, ko je narodna zavest v teh zatiranih ljudstvih visoko vsplamtela, se drže v Avstriji nemške in poljske meščanske stranke krčevito svoje tradicionalne hegemonije.

To oviranje narodov v njihovem kulturnem in ekonomskem razvoju je nemoralno in nekulturno početje.

Kot tako obsoja to početje tudi neka nemška in poljska stranka. Stranka je to, katere naloga je, boriti se proti vsem privilegijem.

Vem pa tudi, da je nemško učiteljstvo, ki se ravno tako rado imenuje pionirje kulture, kakor učiteljstvo vseh dežel, v veliki večini najzagrizenejši sovražnik te nemške stranke. Zakaj? Preslepljeno in našantano po narodnem šovinizmu in kapitalističnih časopisih vidi v pravičnem naziranju te stranke narodno izdajstvo. Kaj pa naše politične stranke? Te reklamirajo od države pravic, ki so nam skopo odmerjene. Če pa ima država »slučajno« za take reklamacije gluha ušesa? Nič za to! Naši poslanci ji vkljub temu votirajo zaupanje, apotirajo vsa sredstva, s katerimi se lahko vzdrže vladajoči narodi v svoji hegemoniji.

In slovensko učiteljstvo? Je agitiralo in agitira še vedno za take stranke.

To tedaj vem. Kaj pomenijo pa reklamacije naših pravic v »našem« programu, pa ne vem.

V nadaljnjem svojem programu našteva tov. R. one slučaje, kjer se nam je potegovati za jezikovne pravice, za ustanavljanje raznih šol, po nastavljanju Slovencev v razne deželne in državne službe; končno hoče še narodno avtonomijo in ožji stik z vsemi slovanskimi plemen.

Kaj naj rečem na vse to? To, da v tem grmu tiči pravzaprav Rakovščkov »narodni« zajec. Spoznavam pa to 1. zaradi dejstva, da trdi sam, da je potegovanje za jezikovne pravice, pristanje na narodni program; 2. zaradi dejstva, da govori v tem delu »programa« le o narodnem programu in vprašanju in ne tudi o gospodarskem, kakor dela to v zgornjem delu, in 3. zaradi dejstva, da je ta del svojega programa najbolje specializiral v tem, ko se je omejil v prvem kot bolj uvodnem delu le na splošne fraze.

Torej zdaj vemo: boj za jezikovne pravice, za šole in slovenske uradnike in uslužbence — to je vsebina »našega« narodnega programa. Če sploh kdaj, prepričan sem zdaj o nujni potrebi tozadevne akademične razprave.

Dobro poznam slovenski dnevnik, ki hoče »rešiti« slovenski narod na sličeren način kot »naš« program. Zdi se mi celo, da je »naš« program hodil k njemu v šolo.

Da, da! To je šola političnega dnevnika. Nikjer natančno opredeljenih pojmov, nikake logike, brez vsakega globljeje pojmovanja problema, o katerem bi nas hotel informirati. Če bi se »naš« program le nekoliko bavil znanstveno s tem problemom, bi nikdar ne imel poguma, pokazati se na pozornost v takem kostumu. Vedel bi, da ne predstavljajo jezikovni boji nič drugega nego socialne boje; le v višji potenci, kakor pravi Gumplowicz. »K socialnim nasprotjem enotne narodne države se pridružijo v narodno mešanih državah še nasprotja različnih narodnosti. Ta nasprotja se pojavljajo najočividnejše v različnih jezikih; zato dobi socialni boj med narodnostmi obliko boja za jezik, oziroma za enokaprvnost jezika. Toda ta oblika ni bistvo boja. Bistvo tega boja je ravno isto kot ono vseh socialnih bojev, namreč: boj za vladno. Jezik je le preteza, »ideja«, da se tendenca olepsa!« »Delovati za narod« bi pomenilo potemtakem usposobiti ga za uspešen socialni boj. Socialni boj se bje na več frontah: na gospodarski kulturni in politični.

Kdor mi torej kliče: »Deluj za narod!« me pošilja v gospodarski, kulturni in politični boj. Za boj je pa treba strategije, če hočem, da bo moj boj smoten — bojne metode potrebujem. Vsaka metoda je izraz neke ideologije, ki vsebuje v svoji celoti vse maksime moje življenske bojne metode.

Take ideologije so danes: krščanstvo, socializem in svobodnemiselstvo. Zadnja seveda ni nikakor tako obširna kakor prvi dve.

Da posežem še enkrat nazaj: kdor mi velevala »biti naroden«, mi mora opredeliti »narod« kot sociološki pojem, pokazati mi naroden problem kot heterogenitetno problemov ter me uvesti v eno ali drugo ideologijo, ki naj mi služi kot suprema lex pri reševanju narodnih problemov.

Kaj je storil tov. R. v svojem programu? Pokazal je na del enega samega problema, namreč na del kulturnega proble-

192 m dolg železniški most, poleg katerega je tudi pot za pešce. Raz ta most je skočilo sredi meseca junija 1913. leta 18letno dekle v valove. Močna voda ga je odnesla čez slap v besno reko. V bližini se nahajajoč ribič je to videl ter se blizal v čolnu. Po trudapolnem boju z valovi se mu je posrečilo rešiti deklico. To je bilo prvič, da so tukaj rešili še živega človeka.

Na obrežju stojita grada Wört in Laufen.

Čaroben je pogled, ko se ponoči dvigujejo iz bližnjih tvornic plameni, zraven pa sije blede mesec na srebrne pene in temne skale.

V poletnih večerih je slap večkrat elektro-bengalično razsvetljen, kar daje še veliko večji užitek.

Ogledali smo si slap od vseh strani. Radi ali neradi smo morali zapustiti prelepi kraj, da potolažimo nenasitni želodec in se pripravimo za daljno pot. Ob eni uri 37 minut nas je vlak odnesel v

Bazilejo (Basel),

kamor smo dospeli ob štirih popoldne. Po načrtu smo si ogledali mesto, ki šteje približno 135.000 prebivalcev. Razprostira se na obeh bregovih Rena, čez katerega drže trije navadni in eden železniški most. Spodnji ima na sredi kapelico v znamenje, da so na tem prostoru nekdanj obsojence, posebno čarovnice kaznovali s tem, da so jih metali v Ren. K zadnjemu velike-

mu mestu so rabili granit od Sv. Gottarda.

Mesto je jako bogato, zato ima tudi skoraj same palače. Takoj ob Renu je zgodovinska stolna cerkev, kjer je bil I. 1431. velik cerkveni zbor, ki je hotel združiti Husovce s katoliško cerkvijo. V njej je tudi grob cesarice Ane, soproge Rudolfa I. Kaj lepa je tudi mestna hiša, zunaj krásno slikana in zaradi rdeče barve že od daleč vidna. Omenjam še glavno pošto, historični muzej, trdnjavska vrata »Spalenter« in cerkev sv. Elizabete, ki jo je dal zidati bogat meščan na lastne stroške. Pri monumentalnem kolodvoru je spomenik Straßburga, ki je daroval 25 milijonov frankov mestu, dalje cerkev sv. Pavla, ki je čisto porašena z zelenjem. Ogledali smo si tudi zanimiv zoologični vrt. V tem mestu sem imela tudi prvič priložnost opazovati šolsko mladino med prostim časom. Igrala se je kar na ulici in razgrajala, da je bilo kaj. Tretjega oktobra ob dveh popoldne smo zapustili Ren in se peljali čez Birso po železniškem mostu, ki se je bil 14. junija 1891 podrl. Pri tej nezgodi se je ponesrečilo 70 ljudi. Skozi soteske, predore in mimo slapov nas je nesel vlak v Biel ob 14 km dolgem jezeru katerega bregovi so posejani z goricami. Tukaj ob znožju Jure se začne jezikovna meja. Sredi Bielskega jezera je Petrov otok (Petrinsel), kamor je pribežal iz Geneve pregnani Rousseau.

Ob šest uri smo že zagledali 39 km

dolgo in 10 km široko Neuenburško jezero. Izstopivši, smo šli peš v prijazni

Neuenburg (Neuchatel).

ki šteje 23.000 prebivalcev in je bil nekdanj sedež pruskega guvernerja. Jezik je francoski, čeravno je bilo mesto od I. 1701. do 1857. pod Nemčijo. Zanimiv je stari grad s cerkvijo iz 12. stoletja in spomenik grofa Neuenburškega; dalje vodnjak, »le grand fontaine«, republikanski spomenik, muzej umetnosti in katoliška katedrala, moderna stavba z mnogimi minareti temnordeče barve. Znamenit je tudi angleški vrt z lepimi nasadi, vodopadi in vodometi. Ob pomolu in obrežju je polno galebov.

In tukaj obrodile so trte vince nam sladko.

Jako dobro je namreč tukajšnje vino in po zmerni ceni. Drugi dan smo napravili z železnico izlet v

La Chaux de fonds,

kjer je sedež industrije švicarskih ur. Zapustili smo zjutraj Neuenburg ob lepem vremenu. Po celourni vožnji skozi gozde in predore smo pozdravili novi kraj. Toda kako smo se začudili, ko zagledamo vse v snegu. Ni čuda, zakaj mesto leži 1000 m visoko ob vznožju francoskih gor. Pisali smo nekemu znancu, da pridemo semkaj in ob lepem vremenu naj nas počaka na kolodvoru. Dobri znanec si je bil premislil in ni hotel zapustiti ob takem vetru in snegu svoje hiše na bregu.

Mesto šteje 40.000 prebivalcev, ki so, kakor po vsej Švici, tudi tukaj kaj različnih verskih sekt, kar nam pričajo cerkve: rimsko-katoliška, protestantovska, cerkev metodistov, francoski nacionalni tempelj, tempelj neodvisnikov, kakor tudi judovski. La Chaux de fonds stoji komaj 400 let. Leta 1550. je bilo 17 hiš in 175 duš; sedaj ima 3000 hiš, med katerimi so nekatere prave palače. Tu imajo tudi krematorij za sežiganje mrličev. Lep je vodnjak »le grand fontaine«, republikanski spomenik, kolodvor, glavna pošta in še mnogo drugih stavb. Poletje je tu mnogo tujcev zaradi gorskega zraka in pozimi zaradi športa.

Kakor sem omenila, je to mesto sedež urarske industrije. Da imamo nekoliko pojma o tem, omenjam, da so I. 1910. prodali v vsej Švici 9½ miliona ur za 147 milijonov frankov in od te svote pride 70% samo na mesto Chaux de fonds. Ker je bilo tukaj neprijetno in neugodno vreme, smo jo po obedu kar odkurili proti Neuenburgu. Petega oktobra smo se še bolj oddaljili od naše domovine. Vožnja ob genevskem jezeru je bila prekrasna; na desni Jura, na levi Bernske planine in pred nami sivi Montblanc. Pri tem občudovanju nam je čas bliskoma minil. Od Lausanne gre železnica tik jezera, ki je 95 km dolgo in popolnoma višnjeve barve, medtem ko so druga švicarska jezera višnjevo-zelena.

(Dalje.)